

УДК:396:63:321.011

Карабаева Кипариза Нурдиновна, Иманов Акылбек Ишенбекович

Кыргыз улуттук агрардык университети

КЫРГЫЗСТАНДЫН ЭГЕМЕНДҮҮЛҮК ЖЫЛДАРЫ АЙЫЛ ЧАРБАСЫНДАГЫ ДЕГРАДАЦИЯНЫН АЯЛДАРГА ТИЙГИЗГЕН ТААСИРИ

Аннотация: *Макалада Кыргызстанда жүргүзүлгөн экономикалык реформалардын негизинде жумушсуздук жана жакырчылык өсүп, аймактарда миграция күч алып, олуттуу бөлүгүн айылдык аялдар түзгөнү изилденет. Мигрант аялдар акча которуулары аркылуу улуттук экономикага чоң салым кошуу менен эле бирге эле, “мыйзамсыз” миграцияга да дуушар болушу анализделет.*

Өзөктүү сөздөр: *Аялдар, айыл чарба, жакырчылык, жумушсуздук, миграция, адам сатуу.*

Карабаева Кипариза Нурдиновна, Иманов Акылбек Ишенбекович

Кыргызский национальный аграрный университет

ВОЗДЕЙСТВИЕ ДЕГРАДАЦИИ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ НА ЖЕНЩИН ЗА ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ КЫРГЫЗСТАНА

Аннотация: *В статье рассматривается тот факт, что на основе проведенных экономических реформ в Кыргызстане увеличилась безработица и бедность, усилилась миграция в регионах, значительную часть которых составляют сельские женщины. Женщины-мигранты вносят свой вклад в национальную экономику за счет денежных переводов, но также подвергаются «нелегальной» миграции.*

Ключевые слова: *Женщины, сельское хозяйство, бедность, безработица, миграция, торговля людьми.*

Karabaeva Kipariza Nurdinovna, Imanov Akylbek Ishenbekovich

Kyrgyz National Agrarian University

DEGRADATION IN AGRICULTURE DURING THE YEARS OF KYRGYZSTAN'S INDEPENDENCE IMPACT ON WOMEN

Abstract: *The article examines the fact that, based on the economic reforms carried out in Kyrgyzstan, unemployment and poverty have increased, migration has intensified in the regions, and rural women make up a significant part of them. Migrant women contribute to the national economy through remittances, but are also subject to "illegal" migration.*

Key words: *Women, agriculture, poverty, unemployment, migration, human trafficking.*

Киришүү. Эгемендүүлүктүн эффективдүү өнүгө албайт. Себеби, шартында республиканын Кыргызстандын калкынын 60%ы айыл экономикасынын негизин түзгөн айыл жергесинде жашашат. Ошондуктан, чарбасын өнүктүрмөйүн, өлкө Кыргызстандын келечеги айыл

чарбасынын өнүгүшүнөн көз каранды. Айыл чарба Кыргызстандын экономикасынын артыкчылыктуу тармагы болуп саналып, ички дүң продукциянын 35%ы өндүрүлгөн. Өлкө калкынын 60%ын айыл тургундары түзүшөт [1.122]. Кыргызстан үчүн айыл чарба тармагы жалаң эле экономикалык эмес, ошондой эле саясий жана социалдык мааниге да ээ.

Изилдөөнүн ыкмалары жана материалдары. Макаланы жазууда тарыхый-аналитикалык салыштырма, тарыхый-системалык, статистикалык, анализ, хронологиялык-проблемалык жана тарыхый-салыштырма ыкмалары колдонулду.

Изилдөөнүн жыйынтыгы. 1995-жылы ишке кирген АПЕАК программасы Кыргызстандын айыл чарбасынын талкаланышына себеп болгон. Дүйнөлүк банк бул программаны өлкөдө ишке ашыруу үчүн 41,8 миллион АКШ долларын, Азия Өнүктүрүү банкы 1996-жылы 19,3 миллион АКШ доллар акча каражатын бөлгөн. АПЕАК программасынын ишке кириши менен Кыргызстанда 576 колхоз-совхоз жоюлуп, алардын ордуна жеке менчикке негизделген 300 миң фермердик чарбалар пайда болгон. Ал эми айдоо аянттарынын болгону 25%ы гана мамлекеттин колунда калган [2.85]. 1991-1998-жылдары жүргүзүлгөн агрардык жер реформаларынын негизинде республикада 515 колхоз, совхоз жана айыл чарба ишканаларын түп тамырынан бери реформалоо жүргүзүлүп, алардын негизинде 54,5 миң өз алдынча чарбалар, 367 айыл чарба кооперативдери, 318 коллективдик дыйкан чарбалары, 47 акционердик коомдор жана 8 агрофирма түзүлгөн [3.556].

Кыргызстандын айыл чарбасындагы кризис элдин турмуш деңгээлине тике таасир берип, жакырчылык күч алып отурган. 2020-жылы Улуттук статистика комитетинин эсебине ылайык, ар бир төртүнчү кыргызстандык жакырчылыкта жашаган. Жакырчылыктын жеткен чегинин суммасы 19744 сом деп аныкталган. Кедейликтин жеткен чегинде жашаган калктын саны 1 миллион 678 миң болгон. Алардын 73,7%ы элетте жашаган [4]. Бириккен улуттар уюмунун Дүйнөлүк азык-түлүк программасынын аймактык директору Андреа Баньоли Кыргызстанда жакырчылыкта жашаган эл кирешесинин 70%дан ашыгын тамак-аш сатып алууга жумшайт деп билдирген. Анын айтымында, өлкөдө 2 миллион адам жакырчылыкта жашайт [5].

Мурдагы жылдарга салыштырмалуу 2020-жылы жакырчылыктын деңгээли Ош облусунда 6%га, Таласта 0,8%га азайган. Калган аймактарда кедейлик артып, Жалал Абадда 10,3%, Нарында 8,7%, Чүйдө 6,3%, Ысык Көлдө 3,5%, Баткенде 2,1%га өскөн. Бишкекте бул көрсөткүч 4,9%га жогорулаган. Жалпы жакыр калктын 58%ы Ош, Жалал Абад жана Чүй областарында турушкан [4]. Кыргызстанда 2020-жылы 1 миллион 678 миң адам жакырчылыктын чегинде жашаса, анын 73,7%ы айыл жергесинин тургундары болгон [5].

Кыргызстанда жакырчылык калктын бардык негизги социалдык-демографиялык топторун камтып, өзгөчө аяр катмарлар болгон аялдар, жаш жеткинчектер, жашы улгайгандар жана майып адамдар олуттуу жабыр тарткан. Кризистин шартында шаар калкына караганда айыл жергесинде жакырчылык кеңири тараган. Себеби бул айылдын жашоо-тиричилигинин өзгөчөлүгүнө

байланыштуу болгон. Элетте жумушсуздук өскөн. Айыл калкына кредит, маалымат, жаңы технологиялар жетишкен эмес. Натыйжада, айыл калкынын саламатчылыгы начарлаган, аракеттик кеңири тараган. Элеттиктер мурдагыдай айлык албай, негизинен жөлөк пул, пенсия сымал төлөмөлөр, анан дыйканчылык менен малчылыктын эсебинен күн көрүүгө өткөн.

Айыл жергесиндеги аялдар үй бүлөсүн багуу үчүн айыл чарба тармагында көп эмгектенишкен. Алар азык түлүктөрдү базарга сатууга, аларды өндүрүүгө, ташууга жана баалары жөнүндө көбүрөөк аракеттенишкен. Көпчүлүк учурда банктар күчтүү дыйкан чарбасы бар ишкерлерге жана көбүнчө эркектерге насыя берген. Аялдардын каражаттарынын азынан, айыл чарбадагы ишмердүүлүктү жүргүзүү билиминин жоктугунан, жергиликтүү башкаруу органдарында алардын өкүлчүлүгүнүн аздыгынан улам, айыл чарбасындагы реформалар, андагы ишканаларды менчиктештирүү, дыйкан чарбаларын түзүү аялдардын катышуусуз эле жүргүзүлгөн.

Тилекке каршы, эгемендүүлүк жылдары Кыргызстандын экономикасына айылдык аялдардын кошкон салымы бааланбай калууда. Себеби, айылдык аялдар көп учурда жерге болгон укугун коргой алышпайт, медициналык тейлөө, кошумча билим алуу, жеңилдетилген кредиттер сыяктуу жашоодо маанилүү жеңилдиктерди пайдалана алышпайт, туруктуу иши жок, баласын бакчага берейин десе, же бала бакча жок, же орун жок. Ошол эле учурда айылдын аялдары шаардын аялдарына караганда кара жумушту көп жасашат, көбүнчөсү турмуш-тиричилиги шарты жок үйдө жашашат [6.61].

Өткөөл мезгилдин көрүнүштөрү катары массалык жумушсуздук, кирешенин төмөндөшү, социалдык камсыздоонун начардыгы аялдардын абалына негативдүү таасирин тийгизген. Социалдык төлөмдөрдүн чыныгы наркынын төмөндөшү, мектепке чейинки мекемелердин жетишсиздиги, көп балалуу жана жалгыз бой аялдардын ылайыктуу жумуш табуудагы кыйынчылыктары аялдардын абалын татаалданткан. Аялдар жумушсуздардын жалпы санынын болжол менен үчтөн экисин түзгөн, ал эми иш менен камсыз болгондор негизинен эмгек акысы аз төлөнгөн жумуштарда эмгектенишкен. Аялдардын айыл чарбасында жана формалдуу эмес сектордо жумушка орношуусунда да чоң көйгөйлөр болгон. Анткени мамлекет тарабынан бир аз гана корголгон, ошондуктан, алардын эмгегин эксплуатациялоо үчүн шарттар тузулган.

Аймактарда жумушсуздуктун айынан ички миграция күч алып, анын олуттуу бөлүгүн аялдар жана жаш балдар түзгөн. Ички мигранттардын негизги бөлүгү айыл кыштактардан ири шаарларга багытталып, терс кесепеттерди жараткан. Натыйжада, республиканын шаарларында каттоого алынбаган жумушсуздардын саны өскөн, мигранттардын медициналык кызматтарга, билим алууга, инфраструктураларга муктаждыктары канааттандырылган эмес. Калктын маргиналдашуусу күчөп, кылмыштуулуктун саны өскөн.

Биз карап жаткан жылдары эмгек миграциясы Кыргызстан үчүн өзгөчө роль ойногон. Миграция эгемендүү мезгилинде эң мүнөздүү жана маанилүү көрүнүштөрдүн бири болуп, жумуш табуунун туруктуу негизине айланган. Миграция мигранттардын жана алардын

үй бүлөлөрүнүн жакырчылык деңгээлин кыскартуучу курал катары кызмат аткарган. Өлкөнүн социалдык-экономикалык абалы, жакырчылыктын жогорку деңгээли, жумушсуздуктун өсүшү, айлык акынын төмөндүгү, калктын жыш отурукташкан түштүк региондорунда айдоо үчүн жердин жетишсиздигинен келип чыккан оор экономикалык кырдаал, ошондой эле тез-тез болуп турган жаратылыш кырсыктары (мисалы, жер көчкүлөр), Кыргызстандын жарандарын жогорку киреше издөөгө, өлкөдөн чыгып кетүүгө түрткү берген. Россия Федерациясы, Казахстан, Турция жана башка өнүккөн мамлекеттер салттуу түрдө айлык акыларынын жогору болушу менен эмгек мигранттарын өздөрүнө тартышкан [7]. Эмгек миграциясында жүргөн Кыргыз Республикасынын жарандары көпчүлүк учурда жумушсуздук деңгээли жогору болгон айыл жерлеринен келгендер экендиги аныкталган. 2015-жылкы маалымат боюнча жалпы жумушсуздардын ичинен 53,4% үй бүлөлүүлөр, алардын 50,2% эркектер болгон [8.96].

Демография институтунун директорунун орун басары М.Денисенко Россиядагы эмгек мигранттарынын арасында аялдардын саны өсүп жаткандыгын белгилеген [9]. Мигрант аялдар өзгөчө тейлөө, коомдук тамактануу жана кийим тигүү тармактарында, ошондой эле жеке үйлөрдө үй кызматкери болуп иштешкен [10]. 2018-жылга карата Россиядагы кыргыз мигранттарынын дээрлик 40%ын аялдар түзүшкөн [8.125]. Аялдарды кыйла ишенимдүү жана көп акча которгон деп эсептесе болот. 2020-жылы Россиядагы кыргыз мигранттардын дээрлик 40%ын аялдар түзгөн, ал эми тажик жана өзбек аялдары бул

өлкөлөрдүн ар биринен келген мигранттардын жалпы санынын 20%ына жеткен эмес. Кээ бир учурларда аял миграцияга кетип, күйөөсү үйдө отурушу керек деген чечим кабыл алынган, себеби, аялдар ишенимдүү жана көбүрөөк акча которушат деп эсептелинген. Мурун ата-энелер кыздарынан эч качан жардам күтүшпөсө, 2000-жылдары кыздардын 30%ы ата-энелерине материалдык жардам көрсөтүшкөн [8.50]. БУУнун билдирүүлөрүндө, дүйнөдө 70 миллион үй кызматчыларынын 80,1 %ын аялдар түзүп, олуттуу бөлүгү (11 миллион) мигранттар болгон. Аялдар басымдуулук кылган үй кызматчылары эмгек мигранттарынын эң аярлуу топторунун бири болуп саналат. Жакырчылыктан улам көптөгөн аялдар өздөрүнүн негизги укуктары бузулган эмгек жана жашоо шарттарын кабыл алууга аргасыз болушкан. 2019-жылы эмгек мигранттарынын 44,3%ын аялдар болуп, алардын 73,4%ын үй кызматындагы аял мигранттар түзгөн [11].

Кыргыз Республикасы Евразия экономикалык бирлигине кошулгандан бери, ЕАЭБ өлкөлөрүнө кеткен кыргыз жарандарынын саны кыйла көбөйгөн, бул өз кезегинде Кыргызстанга акча которуулар деңгээлинин өсүшүнө алып келген. 2015-жылдан 2017-жылга чейин Кыргызстандык тышкы мигранттардын саны өскөнүнө байланыштуу, өлкөгө мигранттардын акча которууларынын көлөмү жогорулаган. Улуттук банктын маалыматы боюнча, Кыргыз Республикасында 2016-жылы акча которуулардын суммасы 1,991 миллиард АКШ долларын түзгөн. Ал эми 2017-жылдын 8 ай аралыгында эле мигранттар Кыргызстанга 1,552 миллиард АКШ долларын жөнөтүшкөн. Россия Федерациясынын ИИМнин маалыматы

боюнча, 2017-жылдын 1-июнуна карата Россиянын аймагында Кыргызстандын жарандары менен 110 677 эмгек келишими түзүлгөн [12]. Дүйнөлүк банктын маалыматы боюнча, акыркы 2017-2021-жылдардын ичинде Кыргызстандын эмгек мигранттарынын акча которуулары акырындык менен көбөйгөн. 2018-жылы алар Кыргызстандын ИДПсынын 35%ына чейин түзүп, республиканы дүйнөдөгү ИДПга акча которуулардын эң көп салым кошкон экинчи өлкөсү болгон [13]. Дүйнө жүзү боюнча акча которуулардын агымы жогору экендигин, 2017-жылы өнүгүп жаткан өлкөлөргө 450 миллиард АКШ доллар акча каражатынын туруктуу түшүшү далил болгон [14]. Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы 2020-жылдын 8 ай аралыгында эле Кыргызстанга акча которуулардын көлөмү 1 миллиард 462,5 миллион АКШ долларын түзгөнүн маалымдаган. Акыркы 10 жылдын ичинде 2018-жыл Кыргызстан үчүн акча которуулар боюнча эң ийгиликтүү жыл болуп, өлкөдөгү жакырчылыкты кыскартуунун маанилүү фактору болуп саналган. Бул жылы республикага рекорддук 2,6 миллиард доллар которулган [15.29]. Которулган акчалар тамак аш сатып алууга (35%) жана турак жай шарттарын жакшыртууга (21%) пайдаланып, балдардын билим алуусуна болгону (8%), бизнеске инвестиция (3%), үнөмдөөгө (9%) жумшалары аныкталган [8.80].

Мамлекеттик чек араларды мыйзамсыз өтүү маселеси глобалдык деңгээлге көтөрүлүүдө. 1980-жылдардан бери изилдөөлөрдө миграция коопсуздуктун маселеси катары каралган. “Жөнгө салынбаган” жана “мыйзамсыз” миграция сыяктуу түшүнүктөр колдонулуп, миграциянын терроризм, экстремизм, баңги заттардын

жүгүртүлүшү, адам сатуу, уюшкан кылмыштуулук, ар кандай оорулар жана башка терс көрүнүштөр менен байланышта карашкан [16]. Көпчүлүк учурда кыргызстандыктар Россия Федерациясында, Казакстанда, ошондой эле өлкөнүн ичинде да мажбурлоо менен айыл чарбасында, курулушта, текстиль жана тигүү өнөр жайында, үй кызматында иштетилип, баңгизат таркатууга, кайыр суроого тартылышкан. Аялдар жана кыздар жогоруда белгиленген өлкөлөрдөн тышкары дагы Бириккен Араб Эмираттарында, Индияда, Түштүк Кореяда, Турцияда, өлкөнүн ичинде дагы жыныстык эксплуатацияга дуушар болушкан. Сириядагы экстремисттик топторго кошулууга мажбур болгон жана ал жерде өз эркисиз жашаган кыргызстандыктар тууралу маалыматтар бар [17]. Серепчилердин маалыматы боюнча, 2000-жылдары жыл сайын 15 миң Кыргызстандык жаран адам сатуучулардын курмандыгы болушса [18], 24 миң кыргызстандык кулчулуктун шартында жашаган [19]. ЭМУнун кыргыз бюросунун 2006-жылкы маалыматтары боюнча, убагында кулчулукка сатылып кеткен 350дөн ашуун адамды Кыргызстанга кайтарууга мүмкүнчүлүк болгон. Серепчилердин баамында, бул адамдар Кыргызстандан кулчулукка чыгарылып кеткендердин болгону 10%ын гана түзөт. Расмий эмес маалыматтар боюнча 4000 чукул адам кул сатуучулардын курмандыктары болгон [20]. КМШнын жакыр өлкөлөрү сыяктуу эле, Кыргызстанда кул сатуучулуктун деңгээли өскөн. Эксперттердин айтымында, кулчулукка туш болгон кыргызстандыктардын 70% мигранттар [21]. Алар барган өлкөдө өз укуктарын билбегендиктен өзгөчө аярлуу болушкан. БУУнун маалыматтарында, Европада адам сатуу жашыруун бизнестин эң

кирешелүү түрлөрүнүн бири болуп саналып, ал кылмыштуу топторго жыл сайын 3 миллиард доллар чамасында киреше алып келээри айтылган. Кулчулукка дуушар болгондордун 60%ы аялдар, 27%ы жаш балдар, 13%ы эркектер экендиги аныкталган [11].

Мыйзамсыз миграцияны анализдөө, курмандыктарынын санын тактоо татаал маселе. Себеби бул процесс кылдаттык менен кылмышкерлер тарабынан, ал тургай жабыркагандар тарабынан да жашыруун жүргүзүлгөндүктөн, масштабын аныктоо өтө кыйын. Кыргызстанда адам сатуу боюнча расмий маалыматтар жок, болгону эксперттик гана баа берилет. Эл аралык Миграция Уюмунун серепчилеринин эсеби боюнча, Кыргызстандын 5 миңден 15 миңге чейинки жараны чет өлкөлөрдө адам сатуунун курмандыгы. 2008-2013-жылдар аралыгында мамлекеттик органдардын жана өкмөттүк эмес уюмдардын өкүлдөрү ЭМУнун миссиясынын эсебинен 900дөн ашык адам сатуунун курмандыктарына жардам көрсөтүшкөн [22].

Орто Азия өлкөлөрүнүн лидерлери азыркыга чейин бул көйгөйгө тийиштүү көңүл бурбайт. Адам сатуу боюнча расмий статистика болгон эмес. Себеби, Кыргыз Республикасынын ИИМнин статистика боюнча отчетторунда “адам сатуу” деген графа жок, ал эми Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза Кодексинде бул кылмыштын негизги квалификациялык белгилерин камтыган белгилери 1998-жылга чейин эле аныкталган.

Аялдарды кулчулукка сатуучу трансулуттук соода Орто Азия өлкөлөрү үчүн салыштырмалуу жаңы көрүнүш. СССРдин кулашы саякаттарга, миграция жана жеке соодага чек араны ачып, ал өз

учурунда кылмыштуу уюмдардын ишмердүүлүгүнө шарт түзгөн. Аялдарды алдоо жолу менен жумушчу күч катары пайдалануу, ошондой эле сойкулукка мажбурлоо, мыйзамсыз эксплуатациялоо максатында аларды сатуунун күч алышы кооптонуу көрүнүшкө айланган. Ал эми мезгилдүү басылмалардагы жарыяланган маалыматтарга караганда, адам сатуунун көлөмү биз карап жаткан мезгилде өсүп турган. Коомчулук бул көйгөй менен жаш кыздардын чет өлкөгө кетиши тууралуу массалык маалымат каражаттарына чыккан кабарлар аркылуу гана билген. Эл аралык уюмдардын, өкмөттүк эмес уюмдардын жүргүзгөн изилдөөлөрүнөн тышкары, бул көйгөй тууралуу кандайдыр бир башка изилдөөлөр болгон эмес.

Корутунду.

- Айыл жергесинде жумушсуздуктун жана жакырчылыктын өсүшүнөн улам ички миграция өсүп, анын олуттуу бөлүгүн айылдык аялдар жана балдар түзгөн. Эмгек миграциясы жумуш менен камсыз кылуунун туруктуу негизине айланган. Ички миграциянын стихиялуу түрдө көбөйүшү калктын маргиналдашуусуна алып келип, кылмыштуулуктун санын көбөйткөн;

- Үй кызматындагылардын 80%ын аялдар түзүп, алардын олуттуу бөлүгү мигранттар болгон. Эмгек мигранттарынын эң аялуу тобуна кирген үй кызматындагы көптөгөн аялдар жакырчылыктын айынан, укуктары бузулган эмгек жана жашоо шарттарын кабыл алууга аргасыз болушкан;

- Мигранттардын акча которуулары республиканын аймактарын жана ар түрдүү секторлорун инвестициялоого багытталган. Мигрант аялдардын акча которуулары үй бүлөнү камсыздоо булагына айланган.

- Эмгек мигранттары адам сатуу коркунучуна көбүрөөк кабылышкан. Адам сатуунун жалпы санынын 70%ын аялдар жана кыздар түзгөн. Алардын 96%ы жыныстык эксплуатациянын курмандыктары болгон. Адам сатуу кылмышы жазасыз кала берген.

Колдонулган адабияттардын жана булактардын тизмеси:

1. Чотонов, У. Суверенный Кыргызстан (Текст) / У.Чотонов.- Бишкек:(б.и.), 1995.-175с.

2. Момбекова, Ж. Кыргызстандын жаңы тарыхы (Текст) / Ж.Момбекова.- Бишкек:(б.и.), 2017.-151с.

3. Осмонов, О.Дж. История Кыргызстана (С древнейших времен до наших дней) (Текст) / О.Осмонов.- Бишкек:(б.и.), 2012.-611с.

4. Кыргызстанда 1,5 миллиондон ашуун адам жакырчылыкта жашайт. Доступно посылке:

<https://www.azattyk.org/a/31305905.html>

5. В КР бедные тратят 70% доходов на продукты питания – ООН. Доступно посылке:

<https://www.akchabar.kg/ru/news/v-kr-bednye-tratyat-70-dohodov-na-produkty-pitaniya-oon/>

6. Койчуманова, Ч. Аялзаттын тагдыры: мезгил күүсүндө Женские судьбы: времена не выбирают (Текст) / Ч.Койчуманова.- Бишкек:(б.и.), 2021.-399с.

7. Данные Национального статистического комитета КР. Доступно посылке:<http://stat.kg/ru/opendata/category/20/>

8. Национальный институт стратегических исследований Кыргызской Республики

Кыргызстан расширенный миграционный профиль 2015-2018. Доступно посылке:

<http://www.nisi.kg/images/stati/Migration%20Profile%202018%20in%20Russian.pdf>

9. Мигрант с натуры: кто теперь едет работать в Россию?, ИА Коммерсант, (2017), . Доступно посылке:<https://www.kommersant.ru/doc/3380376>

10. Женщины и дети из Кыргызстана, вовлеченные в миграцию, Международная федерация по правам человека, (2016), Доступно посылке:https://www.fidh.org/IMG/pdf/rapport_kyrgyzstan_ru-web.pdf

11. Организация Объединенных Наций <https://www.facebook.com/UnitedNationsRussian/>

12. РЦП (2017), Единый доклад по миграции в Кыргызской Республике, Республике Армения, Республике Таджикистан и Российской Федерации, Ресурсный центр для пожилых, 2017

13. Текущая миграционная ситуация и тенденция в Кыргызстане . Доступно посылке:<https://kyrgyzstan.iom.int/ru/news/текущая-миграционная-ситуация-и-тенденции-в-кыргызстане>

14. Группа Всемирного банка, краткая справка по миграции и развитию 27(2017). Доступно посылке:

<http://pubdocs.worldbank.org/en/99237149270671662/MigrationandDevelopmentBrief27.pdf>

15. Учебный модуль по вопросам безопасной миграции для учащихся 9-х и 11-х классов общеобразовательных учреждений Бишкек 2021 разработчики: Рубцова Елена, Абдукадырова Лола, Тулегабылова Нуржан

16. Kerwin, D., Human Security, Civil Society and Migration» в Monika Wohlfeld «Is migration a security issues? стр.70,

- Доступно посылке: «<https://pdfs.semanticscholar.org/e829/de6ceb77be4395a942387fe187568b6b0de1.pdf>» 126
- 17.” Доклад Государственного Департамента США о торговле людьми”, 2019. Доступно посылке: <http://kg.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/190/2019-TIP-Report-Country-Narrative-RU.pdf>
18. Противодействие торговли людьми и помощь мигрантам в Центральной Азии. Доступно посылке: <http://iom.kg/?pageid=116>
19. Global Slavery Index – 2018. Доступно посылке: <https://www.globalslaveryindex.org/2018/data/maps/#prevalence>
20. Кыргызстан становится пунктом международного транзита..... Доступно посылке: <https://www.fergananews.com/articles>
21. Большинство жертв торговли людьми – мигранты, Конференция «Защита прав трудовых мигрантов и предупреждение рабства», ИА Азаттык (2017), . Доступно посылке: <https://rus.azattyk.org/a/28843683.html>
22. Иязалиева К.Т., «Социальные вызовы трудовой миграции в Кыргызстане», (Бишкек, 2014), Доступно посылке: https://www.auca.kg/uploads/Migration%20Projects/CEP%20OSF%20project/Conference%20materials/Presentation_Iyazalieva_12.06.14.pdf

Сведения об авторах:

1. Карабаева Кипариза Нурдиновна – КНАУ им. К.И.Скрябина. ст. преп. кафедры истории и философии. **Телефон:** (моб.; раб.) 0707-674552; **Адрес:** г. Бишкек, ул. Усенбаева 26 кв 39 **E.mail:** kipariza.karabaeva@mail.ru

2. Иманов Акыл Ишенбаевич – КНАУ им. К.И.Скрябина. преп. кафедры истории и философии. **Телефон:** (моб.; раб.) 0555-432290; **Адрес:** г. Бишкек, Ак Өргөө ул. Курманжан датка 44 **E.mail:** imanov-akylbek@mail.ru